ISSN: 3027-8597 (Online)

JMND
Journal of MCU NakhonDhat
วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์

ปีที่ 13 ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน 2569) : Vol.13 No.11 (November 2026)
https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND
pp: 342-353

บทความวิจัย

รูปแบบอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติ ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525*

POLITICAL IDEOLOGICAL MODEL OF PHU PHAN COMRADES THROUGH REVOLUTIONARY LYRICS DURING 1957 - 1982

ศรีสุข ผาอินทร์*, อาทิตย์ แสงเฉวก, สุขพัฒน์ อนนท์จารย์
Sisuk Pha-in*, Artit Saengchawek, Sukhapat Anonjarn
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีล้านช้าง เลย ประเทศไทย
Faculty of Social Sciences, Mahamakut Buddhist University Srilanchang Campus, Loei, Thailand
*Corresponding author E-mail: sisuk2014@Gmail.com
*Tel: 084-142-6454

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการต่อสู้ตามอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติ ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525 2) สังเคราะห์เนื้อหาบทเพลงปฏิวัติตามอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพาน ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525 และ 3) นำเสนอรูปแบบการต่อสู้ตามอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพาน ผ่านเพลงปฏิวัติระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525 การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกศิลปินสหายภูพาน จำนวน 20 คน และนักวิชาการ จำนวน 10 คน ผลการวิจัยพบ ดังนี้ 1) ช่วงปี 2500 - 2525 สหายชาวนาและปัญญาชนบนเทือกเขาภูพานได้เผชิญการกดดันปราบปรามจากฝ่ายรัฐ สถานการณ์ทำให้ชาวบ้านหนีความกดดันเข้าป่าจำนวนมาก พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเน้นการต่อสู้ทางการเมืองจึงตั้งหน่วยศิลป์ภูพานขึ้นมาทำงานต่อสู้ด้วยอาวุธทางความคิด มีการเขียนเพลงปฏิวัติเพื่อนำทาง หล่อเลี้ยง ขับเคลื่อนขบวนการต่อสู้เป็นจำนวนมาก 2) ผลการสังเคราะห์เนื้อหาพบเพลง 3 แนวทาง ได้แก่ เพลงมาร์ชท่วงทำนองกระชับปลุกพลัง เพลงสตริงอิทธิพลจากกลุ่มนักศึกษาหลัง 6 ตุลาคม 2519 และเพลงลูกทุ่งหมอลำที่เป็น อัตลักษณ์พื้นบ้านของสหายภูพาน มีเนื้อหาสะท้อนอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างชัดเจน ทั้งเสรีนิยมที่เน้นสิทธิและเสรีภาพสังคมนิยมที่เน้นความสามัคคีและอนาธิปไตยที่ต่อต้านอำนาจรัฐทุนและศักดินา และ 3) งานวิจัยเสนอ S-M-I MODEL เป็นกรอบอธิบายกระบวนการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองให้แก่สหายภูพาน ประกอบด้วย 1) เล่าความทุกข์ (Suffer) สร้างความมุ่งมั่นในการต่อสู้ 2) ปลุกระดม (Mobilize) กระตุ้นสร้างความเป็นเอกภาพเนื้อหาปลุกเร้าอารมณ์ร่วม และ 3) ใส่อุดมการณ์ (Ideologize) ปลูกฝังจุดยืนทางอุดมการณ์ งานวิจัยมีข้อจำกัดด้าน survivor bias ควรศึกษาเพิ่มเติมเพื่อให้ภาพอุดมการณ์รอบด้านยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: สหายภูพาน, เพลงปฏิวัติ, อุดมการณ์ทางการเมือง, พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

Abstract

This qualitative research aims to 1) To examine the conditions of the political-ideological struggle of the Phu Phan comrades as expressed through revolutionary songs during 1957 - 1982;

*Received August 28, 2026; Revised September 26, 2026; Accepted October 28, 2026

2) To synthesize the content of revolutionary songs reflecting the political ideology of the Phu Phan comrades during 1957 - 1982; and 3) To present the patterns of political-ideological struggle of the Phu Phan comrades as expressed through revolutionary songs during 1957 - 1982. The study employed in-depth interviews with 20 Phu Phan comrade artists and 10 scholars. The research findings are as follows: 1) During the period 1957–1982, comrade farmers and intellectuals on the Phu Phan mountain range faced pressure and suppression from the state. This situation caused villagers to flee the pressure to the forest in large numbers. The Communist Party of Thailand emphasized political struggle and thus established the Phu Phan Arts Unit to fight with the weapon of ideas. Revolutionary songs were composed to guide, nurture, and drive forward the movement of struggle. 2) The synthesis of the content identified three types of songs: marches with concise and rousing melodies; string songs influenced by student groups after the events of October 6, 1976; and Luk Thung-Mor Lam songs, which represent the folk identity of Comrade Phu Phan. These songs clearly reflect political ideologies, including liberalism, which emphasizes rights and freedoms; socialism, which emphasizes unity; and anarchism, which opposes state power, capitalism, and feudalism and 3) The research proposes the S-M-I Model as a framework for explaining the process of developing political ideology among the Phu Phan comrades. The research proposes the S-M-I Model as a framework for the process of creating political ideologies among the Phu Phan comrades. It consists of: 1) Suffer: telling stories of suffering to build the determination to fight. 2) Mobilize: Stimulate and create unity through content that evokes shared emotions and 3) Ideologize: develop and cultivate an ideological stance. The study is subject to survivor bias; further research is needed to provide a more comprehensive understanding of the ideology.

Keywords: Phu Phan Comrades, Revolutionary Songs, Political Ideology, Communist Party of Thailand

บทนำ

ภูมิภาคอีสานเป็นแหล่งกำเนิดและหล่อเลี้ยงวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมาอย่างยาวนาน สังคมอีสานมีลักษณะเป็นสังคมชนบทที่ผู้คนผูกพันเป็นมิตรต่อกันสูง ดำรงชีวิตเรียบง่าย ปลูกข้าวเลี้ยงสัตว์เป็นวิถีชีวิตหลัก ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 สถานการณ์โลกเกิดการเปลี่ยนแปลงจากความขัดแย้งระหว่างลัทธิเสรีนิยมและลัทธิคอมมิวนิสต์ ความขัดแย้งระหว่างสองขั้วมหาอำนาจโลก ส่งผลกระทบต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองในหลายประเทศรวมถึงประเทศไทย ในอีสานผู้คนตื่นตัวทางการเมืองเข้าร่วมขบวนการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจำนวนมากโดยเฉพาะที่ภูพาน ซึ่งในกระบวนการต่อสู้นั้นนอกจากใช้กำลังอาวุธแล้วยังมีการใช้บทเพลงปฏิวัติเป็นเครื่องมือในการสร้างอุดมการณ์และกระตุ้นจิตสำนึกทางการเมืองของประชาชน (พุทธพล มงคลวรวรรณ, 2548)

บทเพลงปฏิวัตินั้นไม่เพียงเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์การต่อสู้และความสามัคคีในกลุ่มประชาชน ที่สะท้อนถึงความต้องการในการเปลี่ยนแปลงสังคมและเรียกร้องสิทธิ เสรีภาพให้กับตนเอง โดยเพลงเหล่านี้มีการเผยแพร่ผ่านสถานีวิทยุเสียงประชาชนแห่งประเทศไทย (วัฒน์ วรรลยางกูร, 2546) ทำให้เข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวาง เพลงปฏิวัติสะท้อนประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวอีสาน โดยใช้ภาษาถิ่นและเรื่องราวที่ใกล้ชิดกับชีวิตประจำวัน ทำให้ประชาชนเข้าใจและรู้สึกเชื่อมโยงกับเนื้อหาในเพลง นอกจากนี้เพลงปฏิวัติยังมีบทบาทในการสร้างความกล้าหาญในการต่อต้านอำนาจรัฐที่ไม่เป็นธรรมอีกด้วย

การขับเคลื่อนภารกิจต่อสู้เพื่อยึดอำนาจรัฐเป็นภารกิจที่ต้องหล่อหลอมมวลชนของตนแม้ พ.ค.ท.จะฝึกฝนวินัยพรรคอย่างเข้มข้น แต่ย่อมขาดการหล่อเลี้ยงความหวัง พลังใจ และการยึดมั่นอุดมการณ์แรงกล้าของเหล่าสหายไปไม่ได้ ดังนั้น บนพื้นที่ภูพานนี้เองที่กระบวนการปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายได้ดำเนินไปควบคู่กับกระบวนการทางวัฒนธรรม กล่าวคือ ความทุกข์ยากของประชาชนถูกแปลงเป็นพลังการต่อสู้ผ่านกลไกทางความคิดและอารมณ์ร่วม (Structure-Mechanism-Ideology) ซึ่งบทเพลงปฏิวัติเป็นเครื่องมือหนึ่งในกระบวนการดังกล่าว การศึกษาภูมิหลังเฉพาะของภูพานช่วยให้เห็นบริบททางประวัติศาสตร์และภูมิรัฐศาสตร์ที่หล่อหลอมเนื้อหาและท่วงทำนองของบทเพลงอันเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่นี้โดยเฉพาะ

แม้จะมีงานศึกษาเกี่ยวกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในภูพานและบทบาทของบทเพลงปฏิวัติมาบ้างแล้ว แต่ยังขาดการวิเคราะห์เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบระหว่างเนื้อหาบทเพลงกับกระบวนการหล่อหลอมอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายในพื้นที่ภูพานโดยเฉพาะ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านการวิเคราะห์บทเพลงปฏิวัติ โดยหวังว่าจะเป็นผลงานทางวิชาการที่ช่วยบันทึกปากคำ แนวคิด และกระบวนการต่อสู้ในหน้าประวัติศาสตร์ไว้ให้ผู้สนใจได้ศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการต่อสู้ตามอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านบทเพลงปฏิวัติ ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525
2. เพื่อสังเคราะห์เนื้อหาบทเพลงปฏิวัติตามอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพาน ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525
3 เพื่อนำเสนอสภาพการต่อสู้ตามอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติ ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งศึกษาอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติ ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525 ผู้วิจัยมุ่งเจาะจงศึกษาพื้นที่อันเป็นเขตงานสำคัญของสหายภูพาน ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 3 แหล่งสำคัญ ได้แก่ 1) การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) 2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ 3) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง (กลุ่มผู้ให้ข้อมูล)

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 30 คน คัดเลือกโดยวิธีเจาะจง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มศิลปินสหายภูพาน จำนวน 20 คน โดยมีคุณสมบัติเคยเป็นผู้มีประสบการณ์เป็นผู้ร่วมขบวนการเคลื่อนไหวบนภูพานกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและมีบทบาทในการเป็นผู้ประพันธ์เพลงปฏิวัติ เป็นผู้ร้องและเป็นผู้เล่นดนตรี มีประสบการณ์ตรงในเหตุการณ์ ยังมีชีวิตอยู่และยินดีให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัย
2. กลุ่มนักวิชาการ จำนวน 10 คน โดยคัดเลือกจากผู้มีความรู้และความสนใจด้านประวัติศาสตร์การเมือง วรรณกรรมการเมืองหรือเป็นนักประพันธ์ที่มีความสนใจเกี่ยวกับบทเพลงปฏิวัติ โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 9 คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจงเช่นเดียวกันจากผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์ จำนวน 2 คน เพื่อพิจารณาความถูกต้องของการวิเคราะห์อุดมการณ์พัฒนาการด้านประวัติศาสตร์การเมือง 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านเพลงปฏิวัติ จำนวน 3 คน เพื่อให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความเป็นมาและการประยุกต์ใช้ 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 3 คน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องของผลการวิจัยกับแนวคิดสมัยใหม่ และ 4) ผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 1 คน เพื่อให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความถูกต้องของการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์การเมือง จำนวน 1 ท่าน 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านรัฐศาสตร์การเมือง จำนวน 1 ท่าน และ 3) ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยและการวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 1 ท่าน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย ความครอบคลุมของเนื้อหา ความถูกต้องของภาษา และความเหมาะสมของข้อคำถาม ก่อนนำข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือให้มีความสมบูรณ์ แล้วจึงนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล ตอนที่ 2 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติ และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็น 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดและประเด็นในการสัมภาษณ์ 2) เก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 30 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง ตามเกณฑ์ที่กำหนดโดยผู้วิจัยดำเนินการนัดหมาย ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขอความยินยอมในการให้ข้อมูล บันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ และจดบันทึกภาคสนามควบคู่กัน และ 3) นำผลการวิเคราะห์เบื้องต้นเข้าสู่การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน เพื่อร่วมตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมและให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมต่อผลการวิเคราะห์ ก่อนสังเคราะห์เป็นข้อค้นพบและองค์ความรู้ของการวิจัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยเทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านข้อมูล ด้านวิธีการ และด้านผู้ให้ข้อมูล ก่อนนำเสนอผลการวิจัย การวิจัยนี้ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร รหัส COA NO. 069/2568, IEC NO. HE68-089 โดยรับรองตั้งแต่ 22 กันยาย 2568 ถึง 21 กันยายน 2569

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยนำมาวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ควบคู่กับการวิเคราะห์แบบอุปนัย และการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ ทั้งนี้ มีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า (Triangulation) ใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านข้อมูล (Data Triangulation) ด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) และด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation)

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล (Researcher Positionality) ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษาในฐานะคนนอกไม่มีส่วนได้เสียหรืออิทธิพลใด ๆ ต่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยก่อนเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้สร้างความคุ้นเคย ชี้แจงวัตถุประสงค์และประโยชน์ของการวิจัย วางตนเป็นผู้รับฟังและบันทึกประสบการณ์ที่เคารพต่ออิสระทางความคิดและประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สำหรับนักวิชาการผู้วิจัยใช้รูปแบบการสนทนากลุ่มเพื่อถ่วงดุลเนื้อหากับสหายภูพานในการตีความข้อมูล

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุระสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการต่อสู้ตามอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติ 2) สังเคราะห์เนื้อหาบทเพลงปฏิวัติตามอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพาน และ 3) นำเสนอรูปแบบการต่อสู้ตามอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นศิลปินสหายภูพาน จำนวน 20 คน และนักวิชาการ จำนวน 10 คน ร่วมกับการสังเกตการณ์โดยผู้วิจัย เพื่อให้การนำเสนอผลการวิจัยมีความชัดเจน สอดคล้องกับ

วัตถุประสงค์ และตอบคำถามวิจัยได้อย่างครอบคลุม ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เชิงเนื้อหานำเสนอผลการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1. ภูพานภายใต้การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ได้ชักนำประชาชนเข้าร่วมขบวนการจำนวนมากด้วยสองปัจจัยหลัก คือ ปัญหาการถูกละเลยการพัฒนาจากรัฐ กล่าวคือ ความยากจน ไร้การศึกษา เป็นต้น และการเผชิญการกดขี่จากทางการอันเนื่องมาจากการที่รัฐบาลใช้นโยบายปราบปรามด้วยความรุนแรง ทำให้ชาวบ้านได้ตกเป็นเหยื่อความรุนแรงของความขัดแย้งระหว่างรัฐกับ พ.ค.ท. ส่งผลให้ต้องจับอาวุธขึ้นสู้ร่วมกับ พ.ค.ท. ด้วยความหวังจะปลดแอกประชาชน นี่คือ เหตุผลสำคัญที่ชาวนาอีสานเริ่มตื่นตัวทางการเมืองภูพานซึ่งเป็นพื้นที่ปลอดภัยได้กลายเป็นสนามรบทางอุดมการณ์ เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เข้มข้น โดยเฉพาะการรวมตัวกันของประชาชนเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมและสิทธิเสรีในชีวิต ภูพานกลายได้เป็นฐานที่มั่นสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยต่อการเคลื่อนไหวทางการเมือง ซึ่งการต่อสู้นั้นจะไม่ใช่เพียงแค่การให้การศึกษาเท่านั้นแต่ยังคงฝึกทุกอย่าง อาวุธ การแพทย์ วัฒนธรรม การเมือง ฯลฯ จากชีวิตแบบสงบสุขต้องกลายเป็นสหายร่วมต่อสู้ เพลงปฏิวัติ ถูกใช้เป็นสื่อที่สำคัญในการบอกเล่าความทุกข์ของสหาย ปลุกระดมให้ฮึกเหิมไม่กลัวภัยอันใด เพลงปฏิวัติปลุกเร้าสร้างแรงบันดาลใจ สร้างฝันให้กับเหล่าสหายนักรบ สร้างอุดมการณ์ทางการเมือง ให้ความรู้ เสริมสร้างความคิดจิตสำนึกให้มวลชน ทั้งยังเปรียบเสมือนตัวตนหรือคำแถลงของพรรคอีกด้วย และเพลงปฏิวัติทำให้เห็นทฤษฎี ทำให้เชื่อ จนกลายเป็นอุดมการณ์ภายใต้การนำของพรรค

สหายภูพาน เติบโตท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมือง ทั้ง ๆ ที่ในชนบทยังใช้ชีวิตปกติสุขแต่วันหนึ่งกลับต้องกลายมาเป็นสหาย ต้องออกป่า (เข้าป่า) ใช้ชีวิตยากลำบาก บ้านเรือนถูกเผา ข้าวในเล้าไหม้เกลี้ยง วัวควายถูกปล้น อยู่กับความระแวงหวาดกลัว จำต้องลุกขึ้นสู้ สหายชิงชัย เล่าว่า “จั๊กสิว่าจั่งใด๋เนาะ สมัยปฏิวัติเนาะเฮามาอยู่ภูอยู่ป่าเมิด บ่มีไผได้อยู่บ้าน ทรัพย์สินหนิ จักมันไปใสบ่ฮู้ วัวควายเหลือคนละโต๋สองโต๋ เขาบได้ยึดบ้านดอกแต่ชาวบ้านบ่อยู่ มันต้องหลบต้องหลีก” พูดง่าย ๆ คือ เขาสร้างความหวาดกลัวด้ายความโหดเหี้ยม ถึงขั้นเราไม่กล้าทำอะไรเลย ขออย่างเดียวขอให้ชีวิตรอดเป็นพอ “เป็นความย่าน จากความโหดเหี้ยม มันกะเลยบ่กล้าสู้อย่างสันติก็สู้แล้ว เมื่อเจรจากันไม่ได้ ก็ต้องจับปืนขึ้นสู้” (สหายชิงชัย, 2568) มาวันนี้สหายกลายเป็นชายแก่ยายแก่ที่ทรงความรู้ มีตัวตนทางอุดมการณ์ จับต้องได้จากงานเขียนและร้องลำ “ชาวบ้านมีความรู้มีปัญญาระดับสูงในการวิเคราะห์การเมือง” เมื่อมองผ่านบทเพลงปฏิวัติ จะพบว่า ชาวบ้านไม่ยอมรับอำนาจแบบรัฐเป็นใหญ่มันเป็นการกดขี่ พวกเขาต้องการเปลี่ยนแปลง การต่อต้านรัฐ เชิดชูอุดมการณ์ พคท. สะท้อนผ่านงานทางภูมิปัญญาที่แสดงอัตลักษณ์ ลีลา ภาษา ฟ้อน การลำที่ไม่แปลกปลอม แต่สอดคล้องต่อการขยายมวลชนให้เห็นถึง “ปัญญาแนวคิด อุดมการณ์และอัตลักษณ์ในแบบฉบับของเหล่าสหายภูพาน (วิชาญ ฤทธิธรรม, 2568) เพลงรัฐบาลของใครเขียนโดย ส.ก้อง เล่าว่า “พวกเราคนจนต้องทนลำบาก ชีวิตนั้นฝากไว้กับที่นา ทุกวันนี้หนาพวกเราว้าวุ้น เพราะศักดินามันมาโกงกิน ทุกยากเดือดร้อนต้องจรจากถิ่น เพราะไม่มีกินต้องดิ้นรนหาทาง รัฐบาลทมิฬมันปล้นกินคนจนพวกเราทุกคนสู้ทนเรื่อยมา ชีวิตคนจนนับวันจะดับ ถ้าไม่ลุกยืนจับปืนขึ้นท้า”, “จงจำไว้เถิดความแค้นที่มีชั่วนาตาปีอย่าได้มีซบเซา ความแค้นความจนทุกคนมีอยู่ แล้วเราก็รู้ว่าใครน้อทำ” เพลงตอกย้ำให้จดจำความแค้น (Unwavering Faith) “จงจำไว้เถิดความแค้นที่มี ชั่วนาตาปีอย่าได้มีซบเซา” เป็นการฝังรากศรัทธาในการต่อสู้ไม่ให้จางหายตามกาลเวลา เพลงชี้ศัตรูตรงไปตรงมา (Vanguardism) คือ “ศักดินา” และ “รัฐบาลทมิฬ” พร้อมเรียกร้องให้คนจน “ลุกจับปืนขึ้นท้า” ด้วยตนเอง สะท้อนบทบาทปลุกจิตสำนึกมวลชนสู้ อีกทั้งเพลงยอมรับความทุกข์ยาก (Integrity) ตรงไปตรงมาโดยไม่ปรุงแต่ง ถึงขั้น “ชีวิตคนจนนับวันจะดับ” ความจริงอันโหดร้าย คือรากฐานความชอบธรรมของการลุกขึ้นสู้ และ(Historical Context ใช้ศัพท์ “ศักดินา” ตามกรอบมาร์กซิสต์ - เหมาอิสต์ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เข้าถึงชาวนา - คนจนผ่านประสบการณ์ร่วม คือ เรื่องปากท้อง “เวลาผมเขียนเพลงผมคิดถึงอุดมการณ์ของพรรคนั่นหละ กะเลยคึดกะเลยเขียน ผมเขียน ประมาณ 20 เพลง เช่น ศิลปินมาแล้ว

รัฐบาลของใคร ดอกไม้แดงแห่งอุดมการณ์ สู้เพื่อมวลประชา ภูพานบ้านใหม่ พิทักษ์ธงแดง นักรบดาวแดง นี้หละที่พอจำได้” (ทักษิณ นนทพจน์ (ส.ก้อง), 2568)

บางตอนในเพลงมองเห็นความทุกข์ที่สหายเผชิญ เล่าผ่านเพลงปฏิวัติ เห็นการต่อสู้เห็นการปลุกอุดมการณ์ เห็นการประโลมจิตใจให้สหายในยามท้อและยามสู้ เพลงปฏิวัติเกิดจากป่าเขียนจากป่าด้วยภูมิปัญญาสหายภูพาน สหายที่เติบโตมาท่ามกลางห่ากระสุน สหายที่โตมากับการถูกเอารัดเอาเปรียบและกดขี่ เพลงเข้าไปมีบทบาทปลุกระดมช่วงแรกเป็นไปในรูปแบบของการรวมกลุ่มชาวนา ช่วยเหลือชาวบ้าน แลกเปลี่ยนแรงงาน เพื่อชวนให้ชาวบ้านได้เข้าร่วมขบวนการปฏิวัติ เมื่อได้มวลชนแล้วผ่านกระบวนการจัดตั้งกลายมาเป็นสหาย ทำหน้าที่ 3 อย่าง คือ ปลุกระดมมวลชน สู้รบ และทำการผลิต ส.เทิด เล่าว่า อยู่ป่าก็ต้องมีกฎของสหายป่า “แต่ละคนให้มี สามอย่างนี้ คือ การทหาร การเมือง ศิลปิน สามอย่างควบคู่ติดตัวตลอด” “ยามมื้อแลงก่อนสินอนกะต้องศึกษาปัญหาต่าง ๆ ของพรรค วิพากษ์ สำรวจ วิจารณ์ ข้อดี ข้อเสีย ส่วนมากจะเป็นเรื่องทางด้านการเมืองการทหาร คือ ให้มีพื้นฐานทุกคน การฝึกวิธีใช้ปืน “ใช้ปืนใช้วิธีใด๋ ม้างแบบใด๋ หรือสิประกอบแบบใด๋ เพราะว่า เฮากะอยู่ในสนามรบทุกคน ทุกอาชีพอยู่ในสนามรบ” “ทุกคนเป็นทหาร ทุกหน่วยงานเป็นสนามรบ” และบทเพลงมีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการปลุกระดมและปลุกอุดมการณ์ “เพลงปฏิวัติ คือ บทเพลงแห่งการเปลี่ยนแปลง แม้กระทั่งหมอลำยังต้องเป็นหมอลำปฏิวัติ ลูกทุ่งยังต้องเป็นลูกทุ่งปฏิวัติ ดังนั้น เพลงหรือการแสดง คือ เครื่องมือสำคัญต่อการสร้างอุดมการณ์” (ประพร วิเจียร (ส.เทิด ภูพาน), 2568)

2. ผลการสังเคราะห์เนื้อหาบทเพลงปฏิวัติตามอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพาน ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525 พบว่า

2.1 สภาพเนื้อหาของเพลงปฏิวัติ มีดังนี้ เพลงปฏิวัติ คือ เพลงที่ถูกเขียนขึ้นโดยสหายเขียนขึ้นท่ามกลางการต่อสู้ตามอุดมการณ์เขียนประพันธ์ขึ้นในป่าเขาหรือเขตงานต่าง ๆ มีเนื้อหาที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลง ปลุกระดม สู้รบ และการผลิต มีทำนองผสมผสานระหว่างอิทธิพลดนตรีตะวันตกและดนตรีไทยดั้งเดิมและรวมถึงการนำเสนอในรูปแบบที่สะท้อนถึงวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิภาคนั้น ๆ ปรากฏการณ์ทางศิลปวัฒนธรรม เพลงปฏิวัติเกิดขึ้นจากการรวมของปัญญาชนและชาวนาในชนบท มุ่งหวังที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ไม่เคยเกิดขึ้นในเมืองไทยมาก่อน เนื้อหาและอุดมคตินำเสนอแนวคิดเรื่องความเสมอภาค ประชาธิปไตย และประชานิยม โดยมุ่งสร้างสังคมที่เป็นธรรม เพลงปฏิวัติสะท้อนถึงการอยู่ร่วมกันของคนต่างชนชั้น โดยเฉพาะปัญญาชนและชาวนาที่ร่วมกันสู้เพื่ออนาคตที่ดีกว่า อีกทั้งความหลากหลายของนักแต่งเพลงที่มาจากภูมิหลังที่หลากหลาย ทำให้เกิดการสร้างสรรค์เพลงที่มีชีวิตชีวาสะท้อนถึงความเป็นไปได้ที่ไม่มีที่สิ้นสุด แต่ก็ยังมีข้อจำกัดด้านเนื้อเพลงที่สะท้อนเงื่อนไขทางการเมืองและสังคมที่เฉพาะเจาะจง ซึ่งบางด้านของชีวิตมนุษย์ (เพื่อชีวิต) จึงอาจหายไปจากเพลงปฏิวัติ สภาพเนื้อหาของเพลงปฏิวัติมีแนวทางที่ชัดเจน เนื้อหาของเพลงปฏิวัติจะไม่ค่อยพูดถึงความยากลำบาก ความมืดมน กลับสื่อสารหลักในนโยบายของพรรค เช่น ต้องจับปืนขึ้นสู้ ใช้ชนบทล้อมเมือง เป็นต้น อย่างเนื้อเพลงพิทักษ์แผ่นดินไทย แต่งโดย เพลิง นาหลัก และขับร้องโดย ส.เชี่ยวชาญ เพลงย้ำจุดยืนแบบไม่มีเงื่อนไข (Unwavering Faith) “เหลือคนเดียวไม่หวั่น ประจัญสู้จนสิ้นใจ” และ “สู้ขาดดิ้น สิ้นชีวิน” สะท้อนศรัทธาที่ยึดมั่นถึงขั้นพลีชีพ ไม่มีทางถอยหรือยอมแม้เหลือตัวคนเดียว (Vanguardism) เพลงใช้กรอบ “ศัตรู ผู้รุกล้ำย่ำยีไทย” อย่างกว้าง ๆ ผสมภาพนักรบเดี่ยวที่ประกาศท้า “เสียงปืนก้องฟ้า ได้ประกาศท้าทั้งสิบทิศ ใครกล้ามาพิชิต เข้ารุกล้ำย่ำยีไทย” เป็นวาทกรรมแนวหน้าที่เน้นความกล้าหาญของนักรบปฏิวัติมากกว่าการปลุกจิตสำนึกแบบตรงไปตรงมา (Integrity) “จะยิงให้บรรลัย ราบลงโลกันต์” “เลือดหลั่งเราละเลง” ไม่ปิดบังความรุนแรงและการสูญเสียยอมรับความตายในสนามรบ (Historical Context) “ศักดิ์ศรีของความเป็นไทย” ใช้กรอบชาตินิยม/รักชาติเป็นหลัก เพลงจึงเข้าถึงมวลชนผ่านอารมณ์รักชาติและวีรกรรมส่วนบุคคลมากกว่าการวิเคราะห์โครงสร้างสังคม สะท้อนกลยุทธ์การใช้ชาตินิยมควบคู่กับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์เพื่อขยายฐานมวลชน

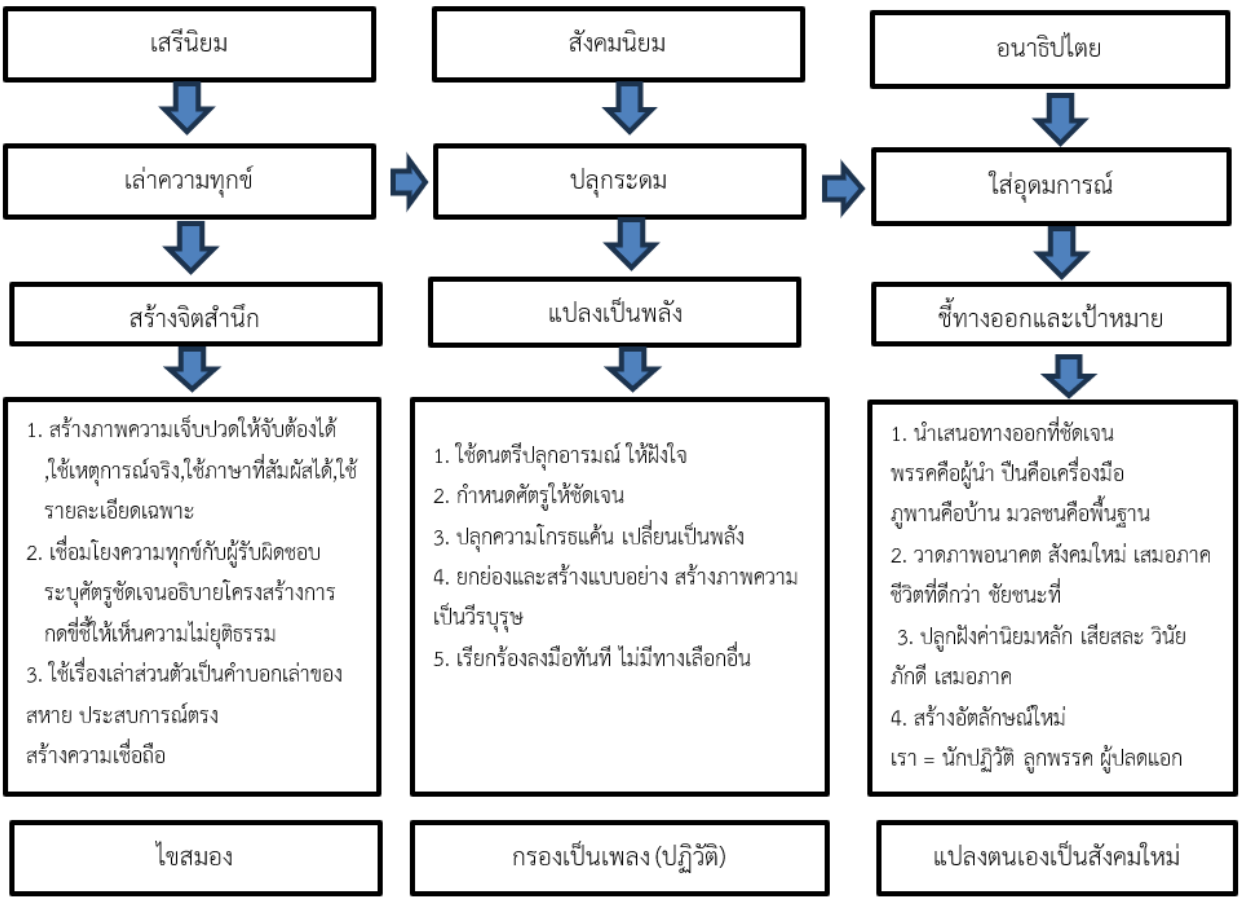
2.2 อิทธิพลของเพลงที่ส่งผลต่อการต่อสู้ เพลงปฏิวัติมีอิทธิพลอย่างมากต่อการต่อสู้ทางการเมืองและสังคมในประเทศไทย โดยเฉพาะในช่วง พ.ศ. 2500 - 2525 ซึ่งเป็นช่วงที่มีการเคลื่อนไหวในภูพานเพื่อความยุติธรรมและเสรีภาพ จากการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์เนื้อหาเพลง ผู้วิจัยสังเคราะห์อิทธิพลของเพลงปฏิวัติออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ดังนี้ ประการแรก เพลงปฏิวัติเป็นแรงบันดาลใจและเป็นเครื่องมือปลุกระดมมวลชน เนื้อหาที่เร้าใจและกระตุ้นอารมณ์ร่วมช่วยสร้างความมุ่งมั่นในการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม ท่ามกลางความกดดันและการกดขี่ที่สหายเผชิญ เพลงจึงทำหน้าที่สร้างบรรยากาศแห่งความหวังและความเชื่อมั่นในอนาคต ทั้งยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการอบรมและปลุกระดมชาวบ้านให้เข้าเป็นแนวร่วมของขบวนการ ดังคำบอกเล่าของ ส.ยุพิน ที่สะท้อนบทบาทของตนในฐานะผู้ปลุกระดมชาวบ้านผ่านการอบรมและการแสดง โดยยืนยันว่าอุดมการณ์ของตนยัง “เข้มข้นเหมือนเดิม” (รสสารี พ่อคราม (ส.ยุพิน), 2568) ประการที่สอง เพลงปฏิวัติสะท้อนโครงสร้างอุดมการณ์แบบสังคมนิยม/คอมมิวนิสต์อย่างชัดเจน ดังปรากฏในเพลง “ลมหนาวดาวเหนือ” ซึ่งสื่อถึงความเชื่อมั่นและศรัทธามั่นคงไม่หวั่นไหว ยอมรับบทบาทนำของพรรคในลักษณะ Vanguardism ที่พรรคทำหน้าที่ชี้นำและคุมทิศทางของการต่อสู้ จิตวิญญาณแห่งการอุทิศตนเพื่อส่วนรวม ตลอดจนคุณค่าเรื่องความซื่อสัตย์และความมั่นคงทางอุดมการณ์ การใช้คำศัพท์เฉพาะ เช่น “พรรค” “โคมทอง” และ “ชี้นำประชา” สะท้อนให้เห็นอิทธิพลของแนวคิดเลนินนิสต์ที่ให้ความสำคัญกับพรรคในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงและการต่อสู้เพื่อมวลชนในยุคการต่อสู้ทางความคิดของ พคท. ประการที่สาม เพลงปฏิวัติสร้างเอกภาพและเป็นเครื่องมือสื่อสารทางการเมือง การร้องเพลงร่วมกันช่วยเชื่อมความสัมพันธ์สหายที่มาจากภูมิหลังต่างกันรวมตัวกันอย่างมีพลัง ขณะเดียวกันเพลงยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่แนวคิดและเป้าหมายของขบวนการไปสู่กลุ่มคนในวงกว้าง สะท้อนภาพและความรู้สึกของกลุ่มที่ถูกกดขี่หรือถูกละเลย และมีบทบาทการสร้างวัฒนธรรมต่อต้านผ่านเหตุการณ์สำคัญ เช่น กรณี 7 สิงหาบ้านนาบัว ช่วยตระหนักรู้และกระตุ้นการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ประการที่สี่ ศิลปะการแสดงเป็นเครื่องมือสื่อสารที่ทรงพลังกว่าทฤษฎี ดังที่ ส.เชี่ยวชาญ อธิบายว่า “ศิลปะได้ผลกว่าใช้ทฤษฎี” เพราะสามารถ “สร้างภาพให้เห็น” สถานการณ์การกดขี่และการต่อสู้อย่างเป็นรูปธรรม (สบาย เครือดี (ส.เชียวชาญ), 2568) ผ่านรูปแบบการแสดงที่ผสมผสานตัวละครฝ่ายต่าง ๆ ในลักษณะคล้ายศิลปะพื้นบ้านอีสาน โดยสรุป อิทธิพลของเพลงปฏิวัติมิได้จำกัดอยู่เพียงมิติของความบันเทิง หากแต่เป็นเครื่องมือทางอุดมการณ์ที่ทรงพลังในการกระตุ้นจิตสำนึกทางการเมือง สร้างเอกภาพในหมู่ผู้ต่อสู้ และขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างเป็นระบบ

2.3 การสังเคราะห์ตามอุดมการณ์ทางการเมือง ผู้วิจัยได้นำเพลงปฏิวัติ จำนวน 12 เพลง ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์สหายภูพานสังเคราะห์ ในกรอบอุดมการณ์ทางการเมืองสามแบบ คือ เสรีนิยม สังคมนิยม และอนาธิปไตย สรุปได้ดังนี้ เปรียบเทียบเพลงปฏิวัติตามอุดมการณ์ทั้ง 3 แบบ พบว่า ภาพรวมทั่วไปเพลงส่วนใหญ่เกิดในช่วง พ.ศ. 2500 - 2525 รากฐานมาจากชาวนา นักศึกษา และคนในชนบท เพลงผสมระหว่างความโกรธแค้น ความหวัง และการเรียกร้องการลงมือ (บางเพลงเน้นสงครามยืดเยื้อ ขณะที่บางเพลงเน้นการชักชวนมวลชน) 2.3.1) เสรีนิยม (liberalism) ปรากฏเป็นแรงจูงใจ: เรียกร้องเอกราช, ศักดิ์ศรี, สิทธิของประชาชน มีความเข้มข้นระดับปานกลางยังไม่ใช่แกนหลักของเพลงส่วนใหญ่ แต่ปรากฏให้เห็นถึงแนวทางให้ต่อสู้ 2.3.2) สังคมนิยม (socialism/พรรคคอมมิวนิสต์ - เลนินนิสต์) เป็นแกนหลักของหลายเพลงที่เน้นความขัดแย้งทางชนชั้น, พรรคนำทาง, ยุทธศาสตร์สงครามประชาชน, วินัยและการเสียสละ มีความเข้มมากในหลายเพลง (เช่น พลพรรคครองชัย, รัฐบาลของใคร) 2.3.3) อนาธิปไตย (anti-state/โค่นล้มรัฐ) จะปรากฏในรูปการโค่นล้มผู้ปกครอง, การติดอาวุธประชาชน และเรียกร้องการล้มระบบเก่า ระดับความเข้มข้นนั้นปานกลางถึงสูงขึ้นอยู่กับว่าเพลงส่วนใหญ่นั้นผสมกับแนวคิดของพรรค (ไม่เป็นอนาธิปไตยบริสุทธิ์) การกำหนดศัตรู เพลงระบุทั้งศัตรูภายใน (เผด็จการ, เจ้านาย, ศักดินา) และภายนอก (สหรัฐ/จักรพรรดินิยม) ภาษาเรียกศัตรูมีตั้งแต่การวิพากษ์ว่า “จน” ถึงการลดทอนความเป็นมนุษย์ (มัน, โจร, ฝูงมาร) บทบาทพรรค เพลงส่วนใหญ่ให้พรรคมีบทบาทชัดเจนเป็นผู้ชี้นำทาง ปลุกจิตสำนึก และ

เป็นแกนการต่อสู้ แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลแนวเลนินนิสต์อย่างเด่นชัด ยุทธศาสตร์และคำเรียกร้อง มีตั้งแต่การรวมมวลชนและต่อสู้เชิงสาธารณะ ไปจนถึงการเรียกร้องติดอาวุธและสงครามยืดเยื้อ ส่วนเพลงที่เน้นความโกรธแค้นก็มักเรียกร้องการลงมือสู้รุนแรง ชัดเจนกว่าเพลงที่เน้นความหวัง

3. รูปแบบการนำเสนอสภาพการต่อสู้ตามอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525 คือ “เล่าความทุกข์ ปลุกระดม และสร้างอุดมการณ์”

การนำเสนออุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติในช่วง พ.ศ. 2500 - 2525 ไม่ได้สร้างเพื่อความบันเทิงเท่านั้นหากแต่เป็น “อาวุธ” ทางวัฒนธรรมที่สื่อสารกับมวลชนด้วย การสร้างอุดมการณ์ผ่านเพลงปฏิวัติ (Revolutionary Songs) เป็นกลยุทธ์สื่อสารมวลชนที่มีประสิทธิภาพสูงมากในประวัติศาสตร์การเมือง ดนตรีศิลปะสามารถเข้าถึงอารมณ์ความรู้สึกได้ลึกซึ้ง ผู้วิจัยขอนำเสนอแนวทางสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติ ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525 ดังภาพนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติ

บทบาทของเพลงปฏิวัติ คือ การทำงานแทนกระบวนการทั้งหมด ตั้งแต่เป็นกระบวนการใส่ทำนอง ใส่แนวร้องเหมือนแทนการปราสัย แทนการนั่งคุยเสวนา บทเพลงอยู่ได้ทุกที่ คุณสามารถจบเวทีได้ด้วยการร้องรำทำเพลง แม้แต่สัมมนา พูดคุยเสร็จแล้วยังมาเยียวยาความรู้สึกกันด้วยรำวง

บทบาทของมันเรียกว่า มหรศพทางอุดมการณ์ (สหายศิลปินจะระวังมาก ระวังเนื้อร้อง จะไม่มีเรื่องความรัก เพราะฉะนั้นเพลงจึงเป็นมหรศพทางอุดมกาณ์ รับใช้ ชี้นำ แม้แต่กระบวนการยังต้องผ่านจัดตั้ง (ผู้ทรงคุณวุฒิ) ฉะนั้นคนที่จะเขียนเพลงได้จะเป็นคนที่ผ่านกระบวนกาบ่มเชิงอุดมการณ์จนแน่ใจได้ว่าไม่ผิดทาง เพลงที่สร้างมามันจึงมีความละเอียดเพราะเพลงจะทำงานเป็นเพลงชี้นำทาง

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัย เรื่องรูปแบบอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติ ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525 อภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ด้านสภาพการต่อสู้ตามอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพาน ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525 พบว่า ชาวบ้านภูพานได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ทางการเมืองจากการทำงานขยายมวลชนของ พ.ค.ท. และเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นหลัก เมื่อได้รับการหล่อหลอมอุดมการณ์ทางการเมืองจึงขยายมวลชนได้มาก ประกอบกับนโยบายปราบปรามด้วยความรุนแรงจากฝ่ายรัฐ จึงทำให้สถานการณ์การต่อสู้เข้มข้นขึ้นด้วยการปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองแบบสังคมนิยม มุ่งปลดปล่อยประชาชนจากอำนาจรัฐเผด็จการด้วยการปลดปล่อย (ยึด) อำนาจรัฐแบบป่าล้อมเมือง (ชนบทล้อมเมือง) สอดคล้องกับงานวิจัยของ พุทธพล มงคลวรวรรณ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตภูพาน พ.ศ. 2504 - 2525 พบว่า การต่อสู้ของขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตภูพานเกิดจากปัญหาความยากจนและปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนในท้องถิ่น พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยชี้ให้ชาวนาเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นและเสนอทางออกด้วยการเข้าร่วมการปฏิวัติ (พุทธพล มงคลวรวรรณ, 2548) เมื่ออุดมการณ์ต่างจากผู้ปกครอง การต่อสู้แบบป่าล้อมเมืองจึงบังเกิดขึ้น จากภูพานแหล่งทำมาหากินสงบเรียบง่ายกลายเป็นสมรภูมิต่อสู้ด้วยอุดมการณ์สังคมนิยมของสหายภูพานกับรัฐเผด็จการอำนาจนิยม เพลงปฏิวัติทำหน้าที่เป็นสื่อกลางสำคัญที่ไม่ใช่เพียงความบันเทิง แต่เป็นเครื่องมือปลุกระดมมวลชน ถ่ายทอดความทุกข์จากการกดขี่ สร้างแรงบันดาลใจและความเชื่อมั่นในการต่อสู้ ดังปรากฏชัดในแนวคิดของจิตร ภูมิศักดิ์ ที่มองว่าศิลปะต้องเปิดโปงให้ประชาชนเห็นทางออกและยั่วยุให้ลุกขึ้นต่อสู้ เพลงจึงกลายเป็น “คำแถลงของพรรค” ที่ปลูกฝังทฤษฎีจนเป็นอุดมการณ์ ขณะเดียวกันก็อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งภาษา ลีลา และรูปแบบการร้องลำ ปรับให้ศิลปะพื้นบ้านแม้แต่หมอลำลูกทุ่ง กลายเป็น “หมอลำปฏิวัติ” และ “ลูกทุ่งปฏิวัติ” เพื่อขยายแนวร่วมมวลชนโดยไม่สูญเสียอัตลักษณ์เดิม สะท้อนให้เห็นว่า เพลงปฏิวัติ คือ จุดตัดสำคัญระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับอุดมการณ์ทางการเมืองสากล ที่หล่อหลอมให้ชาวบ้านธรรมดากลายเป็น “สหาย” ผู้มีสำนึกทางการเมืองและความกล้าหาญในการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปฐมพร ศรีมันตะ ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สหายชาวบ้านกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในภาคอีสานของประเทศไทย พบว่า สหายชาวบ้านมีสำนึกเรื่องการต่อต้านการกดขี่และความไม่เป็นธรรม และสำนึกที่เรียกร้องความเสมอภาคและเท่าเทียมเสมอมาตั้งแต่อดีตที่เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน (ปฐมพร ศรีมันตะ, 2559)

2. เนื้อหาบทเพลงปฏิวัติตามอุดมการณ์ของสหายภูพาน พบว่า บทเพลงปฏิวัติถูกเขียนขึ้นมาอย่างมีเอกลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมของชาวบ้าน มีทั้งท่วงทำนองลูกทุ่ง หมอลำ และมาร์ช โดยสหายชาวบ้านร่วมมือกับสหายปัญญาชน มีเนื้อหาสะท้อนถึงอุดมการณ์สังคมนิยม เชิดชูพรรค เล่าความทุกข์ความแค้นของประชาชน เป็นเนื้อหาหลัก โดยเพลงปฏิวัติทำหน้าที่สื่อสารอุดมการณ์ ปลุกใจ จิตสำนึก ชี้นำทิศทางการต่อสู้ให้เหล่าสหายภูพาน โดยขับขานผ่านกลุ่มศิลป์ภูพาน เพลงส่วนใหญ่เกิดในช่วง พ.ศ. 2500 - 2525 มีรากฐานจากชาวนา นักศึกษา และคนชนบท ผสมผสานระหว่างความโกรธแค้น ความหวัง และการเรียกร้องให้ลงมือปฏิบัติ โดยบางเพลงเน้นสงครามยืดเยื้อ ขณะที่บางเพลงเน้นการชักชวนมวลชน สอดคล้องกับการค้นคว้าอิสระของ เยาวนิตย์ เพียงเกษ ที่ได้ศึกษาค้นคว้าอิสระเรื่อง แนวความคิดในบทเพลงปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย พบว่า เนื้อหาของบทเพลงปฏิวัติมีการปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ทางสังคมเศรษฐกิจ และการเมือง รวมทั้งแนวทางนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เพลงปฏิวัติจำนวนมากหรือแทบจะเรียกได้ว่าทั้งหมดที่มีเนื้อหาทางการเมืองและมีอุดมการณ์ทางการเมืองชี้นำซึ่งเป็น อุดมการณ์คอมมิวนิสต์ มีลัทธิมาร์กซิสม์ เลนินนิสม์ และเหมาอิสม์เป็นหลัก เพลงที่มีเนื้อหายกย่องเชิดชูพรรค เนื้อหาแสดงให้เห็นความสำคัญของพลังมวลชนและการสร้างองค์กรแนวร่วม (วัฒน์ วรรลยางกูร, 2546)

3. รูปแบบการต่อสู้ตามอุดมการณ์ทางการเมืองผ่านเพลงปฏิวัติมีลักษณะการนำบทเพลงในรูปแบบ “เล่าความทุกข์ ⟶ ปลุกระดม ⟶ สร้างอุดมการณ์” โดยเชื่อว่าเพลงปฏิวัติเป็นเครื่องมือสำคัญในการหล่อหลอมอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่สหายภูพาน มีประสิทธิภาพในการสร้างเอกภาพในขบวนการ (เล่าความทุกข์) บทเพลงทำหน้าที่เป็นดั่งพลังหล่อเลี้ยงหัวใจมุ่งสู่เส้นทางแห่งชัย เพลงเป็นงานศิลป์ที่สร้างพลังใจให้ผู้ที่ลังเลหรือเหนื่อยล้าได้รับการปลุกเร้าอีกครั้ง (ปลุกระดม) เพลง คือ อัตลักษณ์ สำเนียง เสียงลำอีสาน เสียง พิณ แคน ผญา เนื้อหาที่เป็นชีวิตเลือดเนื้อ การกดขี่ ยากจน ทุกข์ ทอดทิ้ง (สร้างอุดมการณ์) เป้าหมายอยู่ในเพลงทั้งหมด แทนการอ่านเขียน แทนการปรับทุกข์ กระบวนการสร้างอุดมการณ์ถูกใส่เข้าไปในเพลงตั้งแต่ต้นจนจบวนเวียนไม่หายไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตยุตม์ กิตติธรสกุล ที่ได้ศึกษาเรื่อง การสร้างสำนึกความเป็นชาติผ่านเพลงปฏิวัติลาวตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน อธิบายว่า สำนึกชาติลาวในเพลงปฏิวัติมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางการเมืองของลาว ที่สะท้อนถึงความคิดในเรื่องชาติและบริบทของสังคมลาวในแต่ละช่วงเวลาได้เป็นอย่างดี เพลงปฏิวัติยุคต่อต้านฝรั่งเศส (ค.ศ. 1945 - 1954) เน้นเรื่องศัตรูของชาติในการสร้างสำนึกชาติลาว มีจุดประสงค์ต้องการปลุกระดมให้ประชาชนร่วมกันต่อสู้เพลงปฏิวัติยุคต่อต้านสหรัฐอเมริกา (ค.ศ. 1954 - 1975) เพลงที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เน้นศัตรูของชาติแต่เนื้อหามีความเข้มข้นมากกว่า และเพลงปฏิวัติยุคปลดปล่อยประเทศ (ค.ศ. 1975 - ปัจจุบัน) ศัตรูของชาติในบทเพลงไม่ถูกเน้น มีเนื้อหาในการสร้างสำนึกชาติ ทั้งความสัมพันธ์บุญคุณของพรรคในการต่อสู้เพื่อชาติลาว (กิตยุตม์ กิตติธรสกุล, 2551)

การศึกษานี้อาศัยข้อมูลจากการสัมภาษณ์สหายภูพานที่ยังมีชีวิตอยู่และยินยอมเปิดเผยตัวตนเท่านั้น (อายุ 60 ปีขึ้นไป) จึงมีข้อจำกัดในลักษณะ survivor bias และ self-selection bias กล่าวคือ ไม่สามารถเข้าถึงมุมมองของสหายแนวหน้าที่เสียชีวิตไปแล้ว หรือสหายที่ยังมีชีวิตแต่ปฏิเสธการให้ข้อมูล ไม่ว่าจะด้วยความผิดหวังต่อพรรคคอมมิวนิสต์ ต้องการตัดขาดจากอดีต หรือกังวลด้านความปลอดภัย ผลการวิจัยจึงอาจสะท้อนมุมมองของกลุ่มที่ยังภาคภูมิใจในอุดมการณ์เดิมมากกว่าภาพรวมที่แท้จริงของสหายภูพานทั้งหมด ผู้วิจัยพยายามบรรเทาข้อจำกัดนี้ด้วยการใช้เอกสารชั้นต้นและเพลงปฏิวัติในยุคนั้นประกอบ รวมถึงคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีภูมิหลังหลากหลาย แต่งานวิจัยในอนาคตควรเสริมด้วยเอกสารบันทึกของสหายที่เสียชีวิตแล้ว เพื่อให้ได้ภาพที่รอบด้านยิ่งขึ้น

องค์ความรู้ใหม่

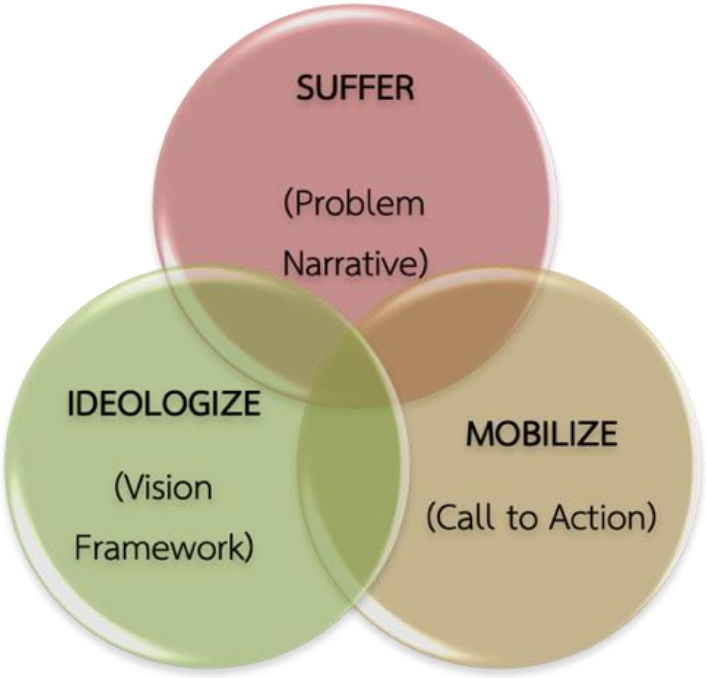
จากการสร้างรูปแบบอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติ ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525 ได้ออกมาเป็นรูปแบบที่เรียกว่า S-M-I Model สามารถอธิบายรูปแบบการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติ ได้ดังต่อไปนี้ S-M-I Model ในบริบทการสร้างอุดมการณ์ทางการเมือง ดังนี้

เล่าความทุกข์(SUFFER) การสะท้อนความเจ็บปวด: เพลงปฏิวัติเริ่มต้นด้วยการเล่าถึงความทุกข์ของประชาชนที่ถูกกดขี่และไม่เป็นธรรม ซึ่งสร้างภาพของการต่อสู้ระหว่างผู้ถูกกดขี่กับผู้มีอำนาจ บรรยายประสบการณ์ที่เจ็บปวด เช่น การสูญเสีย เสรีภาพที่ถูกจำกัด และความยากลำบากในชีวิตประจำวัน ซึ่งทำให้ผู้ฟังสามารถเชื่อมโยงกับความรู้สึกเหล่านี้ได้ สร้างความเห็นอกเห็นใจความทุกข์ทำให้เกิดความเห็นอกเห็นใจในกลุ่มผู้ฟัง และสร้างความรู้สึกที่ว่า “เราไม่อยู่คนเดียว” ในการต่อสู้เพื่อสิทธิและเสรีภาพ

ปลุกระดม (MOBILIZE) การกระตุ้นให้เข้าร่วม เพลงปฏิวัติมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้ประชาชนเข้าร่วมการเคลื่อนไหว โดยใช้เนื้อหาที่กระตุ้นความรู้สึกและความมุ่งมั่นในการต่อสู้ สร้างบรรยากาศเป็นหนึ่งเดียว การร้องเพลงในกิจกรรมต่าง ๆ ช่วยสร้างบรรยากาศของความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ทำให้ผู้คนรู้สึกถึงการเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหว การสร้างแรงบันดาลใจ เพลงที่มีทำนองและเนื้อหาที่เหมาะสมสามารถสร้างแรงบันดาลใจและสร้างพลังใจให้กับผู้ที่เข้าร่วมการต่อสู้

ใส่อุดมการณ์ (IDEOLOGIZE) คือ การสื่อสารอุดมการณ์ เพลงปฏิวัติทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสารอุดมการณ์ทางการเมือง เพลงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดอุดมการณ์ของกลุ่ม โดยมีเนื้อหาที่สะท้อนถึงความเชื่อและค่านิยมร่วมกัน เนื้อเพลงช่วยให้ผู้ฟังเข้าใจอุดมการณ์และเป้าหมายของการเคลื่อนไหว ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมในการต่อสู้ การสร้างแนวคิดร่วม ผ่านเพลง ผู้ฟังจะได้รับการชี้นำให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับอุดมการณ์ของกลุ่ม ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมกันในการต่อสู้เพื่อเป้าหมายเดียวกัน การสร้างความแตกต่าง การใส่อุดมการณ์ในเพลงช่วยสร้างความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่มีอำนาจกับกลุ่มผู้ถูกกดขี่ ทำให้ผู้ฟังเข้าใจถึงการต่อสู้เพื่อสิทธิและเสรีภาพ การสร้างเอกลักษณ์ทางอุดมการณ์ เพลงปฏิวัติสะท้อนถึงความแตกต่างระหว่างกลุ่มผู้ต่อสู้กับผู้มีอำนาจ ทำให้ผู้ฟังตระหนักถึงความสำคัญของการต่อสู้เพื่อเสรีภาพและความยุติธรรม

การใช้ S-M-I Model ในการวิเคราะห์การสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติ ช่วยให้เราเห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างความทุกข์ ความต้องการเข้าร่วมการเคลื่อนไหว และการสร้างอุดมการณ์ที่มีความหมายในสังคม การเล่าเรื่องความทุกข์ช่วยกระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวและสร้างอุดมการณ์ร่วมที่เป็นพื้นฐานของการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมและเสรีภาพ

ภาพที่ 2 S-M-I Model

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องรูปแบบอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพานผ่านเพลงปฏิวัติ ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการต่อสู้ สังเคราะห์อุดมการณ์ และนำเสนอรูปแบบการสร้างอุดมการณ์ ผลการวิจัยพบว่า สภาพการต่อสู้ตามอุดมการณ์ทางการเมืองของสหายภูพาน ระหว่าง พ.ศ. 2500 - 2525 ชาวบ้านภูพานได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ทางการเมืองจากการทำงานขยายมวลชนของ พ.ค.ท. และเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นหลัก เมื่อได้รับการหล่อหลอมอุดมการณ์ทางการเมืองจึงขยายมวลชนได้มาก ประกอบกับนโยบายปราบปรามด้วยความรุนแรงจากฝ่ายรัฐ จึงทำให้สถานการณ์การต่อสู้เข้มข้นขึ้นด้วยการปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองแบบสังคมนิยม มุ่งปลดปล่อยประชาชนจากอำนาจรัฐเผด็จการด้วยการปลดปล่อย(ยึด)อำนาจรัฐแบบป่าล้อมเมือง (ชนบทล้อมเมือง) เนื้อหาบทเพลงปฏิวัติตามอุดมการณ์ของสหายภูพาน พบว่า บทเพลงปฏิวัติถูกเขียนขึ้นมา

อย่างมีเอกลักษณ์ทางภาษาและวัฒนธรรมของชาวบ้าน มีทั้งท่วงทำนองลูกทุ่ง หมอลำ และมาร์ช โดยสหายชาวบ้านร่วมมือกับสหายปัญญาชน มีเนื้อหาสะท้อนถึงอุดมการณ์สังคมนิยม เชิดชูพรรค เล่าความทุกข์ความแค้นของประชาชน เป็นเนื้อหาหลัก โดยเพลงปฏิวัติทำหน้าที่สื่อสารอุดมการณ์ ปลุกใจ จิตสำนึก ชี้นำทิศทางการต่อสู้ให้เหล่าสหายภูพาน โดยขับขานผ่านกลุ่มศิลป์ภูพาน รูปแบบการต่อสู้ตามอุดมการณ์ทางการเมืองผ่านเพลงปฏิวัติ พบว่า มีลักษณะการนำบทเพลงในรูปแบบ “เล่าความทุกข์ ⟶ ปลุกระดม ⟶ สร้างอุดมการณ์” โดยเชื่อว่าเพลงปฏิวัติเป็นเครื่องมือสำคัญในการหล่อหลอมอุดมการณ์สังคมนิยมในหมู่สหายภูพาน มีประสิทธิภาพในการสร้างเอกภาพในขบวนการ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาครั้งต่อไป ควรมีการรวบรวมบทเพลงปฏิวัติที่ยังคงไม่ถูกค้นพบอีก ซึ่งหลงเหลืออยู่ในความทรงจำของสหายศิลปินภูพานที่ยังมีชีวิตอยู่ในวัยสูงอายุ บางบทเพลงมีเนื้อหาแต่ทำนองเลือนหายไป ควรมีการศึกษาบันทึกอย่างเป็นระบบ อีกทั้งในมิติการเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์การเมืองอันเป็นแหล่งกำเนิดเพลงปฏิวัติแห่งอุดมการณ์ จึงมีคุณค่าเชิงการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ได้ จึงควรสนับสนุนให้มีการศึกษาพัฒนาจากต้นทุนนี้ด้วย รวมทั้งอาจมีการศึกษาต่อยอดภูพานกับการเมืองในเชิงภูมิรัฐศาสตร์เพื่อคลี่คลายเชิงวิชาการว่า เพราะปัจจัยใดภูพานจึงเป็นพื้นที่การต่อสู้ทางอุดมการณ์ระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยกับรัฐบาล โดยมีประชาชนเป็นผู้ถูกแย่งชิงจากทั้งสองฝ่ายอันจะช่วยเติมเต็มภาพทางการเมืองของภูพานให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กิตยุตม์ กิตติธรสกุล. (2551). การสร้างสำนึกความเป็นชาติผ่านเพลงปฏิวัติลาวตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ทักษิณ นนทพจน์ (ส.ก้อง). (20 ต.ค. 2568). เพลงปฏิวัติ คือ “บทเพลงแห่งการเปลี่ยนแปลง” เปลี่ยนแปลง ทำนองชีวิต วัฒนธรรม การปลดปล่อย สังคม ความเสมอภาค. (ศรีสุข ผาอินทร์, ผู้สัมภาษณ์)

ปฐมพร ศรีมันตะ. (2559). สหายชาวบ้านกับขบวนการคอมมิวนิสต์ในภาคอีสานของประเทศไทย. ใน วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ประพร วิเจียร (ส.เทิด ภูพาน). (21 ต.ค. 2568). ชีวิตการต่อสู้ผ่านวัฒนธรรมในสมรภูมิภูพาน. (ศรีสุข ผาอินทร์, ผู้สัมภาษณ์)

พุทธพล มงคลวรวรรณ. (2548). ขบวนการคอมมิวนิสต์ในเขตภูพาน พ.ศ. 2504 - 2525. ใน วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รสสารี พ่อคราม (ส.ยุพิน). (20 พ.ย. 2568). งานปลุกระดมชาวบ้าน. (ศรีสุข ผาอินทร์, ผู้สัมภาษณ์)

วัฒน์ วรรลยางกูร. (2546). สายลมเปลี่ยนทิศ แต่ดวงจิตมิได้เปลี่ยนเลย: ผลึกแห่งชีวิตและเสียงเพลงปฏิวัติไทย. กรุงเทพมหานคร: โครงการบันทึกและเผยแพร่ประวัติศาสตร์งานเพลงปฏิวัติ.

วิชาญ ฤทธิธรรม. (10 พ.ย. 2568). ความเข้าใจของชาวบ้านในการวิเคราะห์การเมือง. (ศรีสุข ผาอินทร์, ผู้สัมภาษณ์)

สบาย เครือดี (ส.เชียวชาญ). (20 ต.ค. 2568). ใช้ศิลปะได้ผลกว่าใช้ทฤษฎี สร้างภาพให้เห็น. (ศรีสุข ผาอินทร์, ผู้สัมภาษณ์)

สหายชิงชัย. (10 พ.ย. 2568). “สหายนี้ใช้อุดมการณ์ ทางนั้นผัดใช้ความโหดเหี้ยม” อุดมการ์ต่อสู้. (ศรีสุข ผาอินทร์, ผู้สัมภาษณ์)